

Ana
Šverko

Zaštita dubrovačke moderne arhitekture na prekretnici

SANDRA USKOKOVIĆ, *Moderna arhitektura kao kulturna baština
Dubrovnika*, Zagreb, Antibarbarus, 2009., 291 str.
ISBN 978-953-249-064-0.

“Kako se može nekom protumačiti da ovaj omraženi armirani beton pruža arhitektonskim masama mogućnost da prodiru kroz sebe, da se dodiruju, ili da se poredaju jedna do druge na način kako drugi materijali ne dopuštaju. Ljepota i ritam novih linija, vibracija i vitalitet punih i praznih površina novi su elementi u suvremenoj arhitekturi.” Citirajući Nikolu Dobrovića, autora najljepših primjera dubrovačke arhitekture između dva rata, Sandra Uskoković nam ukazuje na važnost očuvanja moderne arhitekture. Jedna od premisa na kojima autorica temelji vrednovanje graditeljskog naslijeđa jest da arhitektura postaje spomenik onda kada je istinski suvremeno mišljenje i stvaranje. Iako se u ovoj knjizi prvenstveno bavi dubrovačkom arhitekturom moderne, koja čini glavninu zaštićenoga graditeljskog fonda prošlog stoljeća na dubrovačkom području, njezina razmišljanja o zaštiti odnose se na tretman graditeljskog naslijeđa 20. stoljeća uopće.

Svakom razdoblju pripada određeni stil gradnje, ali isto tako i način restauracije i konzervacije, s uspješnim i lošim primjerima, pa u konačnici ne treba samo arhitekturu, nego i današnju konzervaciju i restauraciju promatrati i vrednovati kao buduću kulturnu baštinu. Kvaliteti takvog pristupa ponajviše pridonose radovi u kojima je sakupljena dokumentacija o povijesnim građevinama uz problematiziranje njihove zaštite. Među takva, kod nas malobrojna djela, spada knjiga Sandre Uskoković. Bogato je sadržajno strukturirana, s nizom podtema,

protkana upečatljivim mislima umjetnika i stručnjaka od Charlesa Baudelairea, Johna Ruskina, Itala Calvina, Roberta Venturija, Kevina Lyncha, Predraga Fincija, do analiza Ive Maroevića, Tomislava Premerla, Željke Čorak, Françoise Choay, Davida Lowenthala, Salvadora Munoz-Vinasa, Krunoslava Ivanišina.

Arhitektura nije samo građevina, nego srž urbanizma i pejzaža; ostvarena misao o oblikovanju životnog prostora. Što su uopće arhitekti moderne htjeli da se od njihovih djela sačuva za budućnost, kako odgovoriti na pitanje autentičnosti u konzervaciji moderne arhitekture te postoji li dovoljno volje, stručne i javne, za njezinu valorizaciju i zaštitu? Na tim nas pitanjima knjiga Sandre Uskoković uvodi u slojevitu raspravu, započevši definicijom općih pojmova s identifikacijom kulturne baštine 20. stoljeća. Tu se bavi kritičnom vremenskom distancom koja dozvoljava uvrštenje građevine u registar spomenika: Alois Riegl je 1904. predložio vremenski razmak od 60 godina, danas je najšire prihvaćena granica od 30 do 50 godina, a u Hrvatskoj zakonski regulativi ne postoje vremenska ograničenja.

Moderna arhitektura odnosi se na dominantni stvaralački pokret u graditeljstvu 20. stoljeća, koji se raširio zapadnim zemljama nakon Drugoga svjetskog rata, kao “socijalna umjetnost”, odraz društvenih promjena, a čiju je materijalizaciju omogućio razvoj industrije. Prva asocijacija na ideologiju moderne su krilatice arhitekata Louisa Sullivana “forma slijedi funkciju”, kao i ona Mies van

der Rohea "manje je više". No do kraja 70-ih godina prošlog stoljeća susrećemo i post-modernizam, *high-tech* arhitekturu ili kasni modernizam, da bi u 80-ima uslijedio dekonstruktivizam, pa zatim neomodernizam itd. Stoga je nužna desinonimizacija modernog i suvremenog, kao i određenje moderne unutar arhitekture 20. stoljeća. Autorica će, također, analizirati odnos pojmova moderan i povijesni, iz čije bi se ravnoteže trebala stvoriti nova kvaliteta.

Definirajući kriterije za klasificiranje kulturne baštine, Sandra Uskoković njihovom primjenom na modernu arhitekturu upozorava na njezin značaj, ali i kontradikcije. Tako daje intonaciju za razumijevanje problematike zaštite moderne arhitekture, koju će potom konkretizirati na primjerima s dubrovačkog područja. Fokusira se na uzroke, odnosno ideje i povijesno-društvene procese koji su doveli do novoga prostornog osvješćivanja, koje treba čuvati kao dio kulturne memorije.

Ladanjska kultura, odnosno arhitektura, predstavlja snažan lokalni fenomen na području Dubrovnika, koji postaje kreativni poticaj modernoj arhitekturi prve polovine 20. stoljeća. Tomislav Premerl je taj specifični odnos tradicionalnog i modernog u Hrvatskoj arhitekturi nazvao *nova tradicija* - nastala kao produkt suvremenih htijenja i uvažavanja povijesnog prostora. Moderan jezik i funkcionalistička načela pratio je senzibilitet prema okolini i vrijednostima pejzaža. Lokacije gotovo svih objekata na biranim su mjestima s kojih se pružaju vizure na morski horizont. Donoseći konceptualni okvir arhitekture 20. stoljeća u Dubrovniku, autorica spominje i polemiku između konzervatora Koste Strajnića i urednika splitskog lista *Novo doba* Vinka Brajevića da bi nam približila tadašnja teoretska promišljanja, a i stoga što drži odnos modernizma kozmopolitskog tipa s jedne te modernizma koji gradi u duhu tradicije s druge strane zanimljivim i danas.

U središnjem poglavlju Sandra Uskoković donosi pregled svih zaštićenih građevina prošlog stoljeća na dubrovačkom području. Od

sveukupno 33 zaštićene građevine, dvadesetak ih pripada periodu 30-ih godina. Najstarija na popisu je vila Dubravka u Dubrovniku iz 1902., a najmlađi je hotel Plat u Mlinima iz 1970. godine. Prikaz zaštićene graditeljske baštine 20. stoljeća na području Dubrovnika sintetizira uspostavom kontekstualnog okvira i tipološkom diferencijacijom na stambenu i turističku izgradnju, te javne građevine.

Katalog građevina pruža užitak uvida u impresivne primjere, od radova Nikole Dobrovića, Drage Iblera, Drage Galića, Jože Plečnika, Lavoslava Horvata, Frana Kršinića i Ivana Meštrovića, te Mladena Kauzlarića i Stjepana Gomboša, do Lovra Perkovića, Nivena Šegvića i Vjenceslava Richtera, no bio bi pregledniji i pružio bi bolju mogućnost komparacije da su prikazi građevina tekstualno i slikovno ujednačeniji, da slijede jasan kriterij redosljeda predstavljenih građevina, te da je uz naziv i adresu na početku svakog opisa istaknut autor i godina gradnje. Sadržajne fotografije katkad su premale da bismo mogli prepoznati svu raskoš ideje koju prikazuju.

Prekidom odnosa s tradicijom moderna arhitektura svjesno nije bila građena za dugi životni vijek, stoga njezina konzervacija otvara iznimno složena pitanja. Simbolička funkcija moderne nije tako razvidna niti objektivno prihvaćena kao što je to slučaj kod građevina podignutih za vječnost, poput piramide ili katedrale, ili kod neupitnih stilskih arhetipova. I sam armirani beton, kao dominantni građevni materijal 20. stoljeća, koji je pružio novu slobodu u artikuliranju prostora, veoma je zahtjevan za održavanje. Zbog toga će se autorica posvetiti kriterijima autentičnosti, koju treba uvijek iznova tražiti u balansu izvornosti ideje, realizacije i funkcije. S obzirom da arhitektura 20. stoljeća vrlo rijetko potpada pod najstroži režim zaštite, nije toliko važno je li građevina ostala u potpunosti autentična; važno je da se njezina ideja očuvala prenamjenom ili reinterpretacijom.

Mogućnost integracije građevine prošloga stoljeća u suvremeni život opravdava njezinu

zaštitu. Odgovoran će konzervator valorizirati modernu građevinu, znati prepoznati i očuvati značaj njezine lokacije, volumena, materijala, strukture, načina gradnje, teksture. Premda u Hrvatskoj postoje vrhunski stručnjaci, često su zbog malobrojnosti u odnosu na zahtjevnost radova prisiljeni koncentrirati se na očuvanje i obnovu povijesnih jezgri te zanemariti pritom sveukupnost graditeljskog naslijeđa nekog područja. Iako konzervacija u Hrvatskoj nije mlada disciplina, još uvijek nije postala profesijom u pravom smislu riječi i rijetko privlači one koji imaju senzibilitet za recentnu arhitekturu. Ulogu današnjeg konzervatora autorica velikim dijelom nalazi u vještini upravljanja i modeliranja promjene. Vodeći nas kroz raznorodna poglavlja, slijedi misao Itala Calvina da je prava vrijednost memorije u cjelini tragova prošlosti s budućim planovima. Upućuje nas na važnost dokumentiranja, istraživanja i prezentiranja. Otvara ne samo pitanje kvalitete dokumentacije, nego i činjenice da se ona rijetko objavljuje, čime se minorizira njezina uloga medija koji prenosi poruke baštine. Zadaću stručnjaka vidi u stvaranju vizualno integriranoga slojevitog prostora u kojemu se poštuje plemenita materijalizacija misli, bez obzira na starosnu vrijednost.

Krajem 20., a napose ulaskom u 21. stoljeće, moderna je arhitektura kao kulturna baština postala bitna tema u konzervatorskim krugovima. Na UNESCO-voj se listi našao veći broj građevina iz prošlog stoljeća. Temeljem kritike Atenske povelje (1933.), prvoga važnijeg međunarodnog dokumenta koji se odnosi na zaštitu graditeljskog naslijeđa, usvojena je globalna strategija za zaštitu kulturne baštine koja predstavlja pomak od isključivo povijesnog i arhitektonskog pristupa prema više antropološkom,

multifunkcionalnom i univerzalnom, pa je na tu temu održan niz skupova i konferencija te objavljeno više studija na koje se autorica referira u knjizi. Time se dodatno osnažio značaj historijskog i prostornog konteksta za povijesnu građevinu, koja nije izolirana, nego je dio živog organizma. Dapače, odnos građevine prema mjestu u velikoj mjeri označava njezinu vrijednost. Čitamo je kroz uspostavu kvalitetnog odnosa s krajolikom, prepoznavanjem okolnih formi, vizura, ambijenta. Upravo se ta bitna odrednica dubrovačke arhitekture 20. stoljeća novom izgradnjom okolnog prostora ubrzano gubi. Kad bi se prepoznala javna i ekonomska vrijednost simultanosti arhitekture iz različitih razdoblja i njezina odnosa s krajolikom, tada bi se i vrijedna arhitektura 20. stoljeća uistinu percipirala kao kulturna baština, s podrškom za uspostavu strategije održivog razvoja. Posljednje je desetljeće donijelo najveće promjene u pristupu valorizaciji recentne baštine, no da bi se kontinuitet sačuvao, trebaju je slijediti zakoni i metodologije konzervacije.

Propada ono što nema tko vrednovati, čime se nema tko baviti. Ovom se knjigom otvorila kod nas rasprava o očuvanju arhitekture 20. stoljeća i zasigurno će potaknuti nove analize, kao i njezinu zaštitu i konzervaciju na dubrovačkom području. Na temu odnosa procesa razvoja i konzervacije postavljaju se uvijek ista pitanja, ali odgovori se mijenjaju. Poanta je, ističe Sandra Uskoković, u istraživanju i prepoznavanju vrijednosti do kuda sjećanje dopire pa sve do sadašnjega, prolaznog trenutka, koji je prema riječima Charlesa Baudelairea "drugo lice umjetnosti", jednako vrijedno i važeće kao i prošli trenutak. ✕

